

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Susanne Klemenz

Vårdnadshavares skadeståndsansvar

Examensarbete
30 högskolepoäng

Eva Lindell-Frantz

Skadeståndsrätt

HT 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Presentation av ämnet	7
1.2 Avgränsningar	7
1.3 Metod och material	7
1.4 Disposition	8
2 ALLMÄNT OM SKADESTÅND	9
2.1 Objektiva förutsättningar	9
2.1.1 Personskada och sakskada	9
2.1.2 Handling och passivitet	9
2.2 Subjektiva förutsättningar	10
2.2.1 Culpa	10
2.2.2 Rent strikt ansvar	11
2.2.3 Presumtionsansvar	11
2.3 Adekvat kausalitet	11
2.4 Jämkning	12
2.4.1 Den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden	13
2.4.2 Den skadelidandes behov	13
2.4.3 Övriga omständigheter	13
3 BARNES SKADESTÅNDSANSVAR	14
3.1 Vållande	14
3.2 Skälighetsbedömning	15
3.2.1 Ålder och utveckling	15
3.2.1.1 Barn under 15 år	15
3.2.1.2 Barn över 15 år	16
3.2.2 Handlingens beskaffenhet	17
3.2.3 Ansvarsförsäkring	17
3.2.4 Andra ekonomiska förhållanden	18

3.2.5	Övriga omständigheter	18
3.3	Uppsåtliga brott	18
4	DEFINITION AV BEGREPPET VÅRDADSHAVARE	19
5	VÅRDADSHAVARES SKADESTÅNDSANSVAR – BARNES HANDLINGAR	20
6	TILLSYN	22
6.1	Uppsikt och andra lämpliga åtgärder	23
6.2	Tillsynsplikten vid lek med föremål	24
6.3	Tillsynsplikt vid deltagande	25
6.4	Tillsynsplikt i samband med trafik	26
6.4.1	Gångtrafik	26
6.4.2	Cykeltrafik	26
6.4.3	Moped, motorcykel, personbil	27
6.4.4	Båttrafik	27
6.5	Tillfälligt ansvar	28
6.6	Kommunalt ansvar	28
6.7	Särbos	30
6.8	Omhändertagande	30
7	VÅRDADSHAVARES SKADESTÅNDSANSVAR – BARNES BROTT	31
7.1	Underlåtenhet att avslöja brott	31
7.2	Särskilt ansvar	31
8	ALTERNATIV LAGSTIFTNING	33
8.1	Rent strikt ansvar	33
8.1.1	Fördelar	33
8.1.2	Nackdelar	33
8.2	Presumtionsansvar	34
9	ANALYS	35
9.1	Allmänt	35
9.2	Barns skadeståndsansvar	35

9.3	Vårdnadshavares skadeståndsansvar	36
9.4	Dagens lagstiftning – vårdnadshavares skadeståndsansvar	37
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	39
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	41

Summary

Children's liability

As a general rule, children can become liable for damages they cause in the same way as an adult. When deciding whether the act was careless or not it is compared to how an adult would have acted in the same situation. The main difference between how a child and an adult is held liable is the so-called “fairness assessment” that is made in the case of children. Taken into account are the child's age and development, the nature of the act, present liability insurance, other economic conditions and other circumstances. At really low ages children are not considered to have reached the psychological maturity necessary to understand the consequences of their actions. These children, under the age of five, cannot be held liable. The exemption from the five-year limit is children’s behavior in traffic. The difference between a child under 15 years of age and a child between 15-18 years is that the reduction of damages in the case of the latter group is used strictly.

Guardian's liability

The child’s guardians are liable for the damages their children cause only to the extent that they themselves have been negligent. In such cases, the negligence consists of the guardian’s failure to ensure that the child is supervised. The concept of supervision is governed by the “Parental Code” which states that the guardian must give the child the supervision and the oversight it needs with respect to age, development and other circumstances. A guardian must actively work to prevent and deter his or hers children's injurious acts. If the guardian fails to fulfill this obligation in a concrete situation, he or she can be imposed liability. An example showing when the guardian is considered liable for the damage is when he or she fails to give the child the necessary instructions in the use of dangerous objects. Depending on the child's age constant supervision may be required of the smallest children. Often teens only need instructions and admonitions. In cases where the guardian is unable to intervene against how the child acts, he or she will have an obligation to e.g. contact the social services to prevent injury.

Guardians may entrust their duty to others, but are responsible for that this person is appropriate. Leaving the custodian of the child to another child, who might not have the supervision that the child requires, can give guardian liability for damages.

When the children attend school the personnel is responsible for the supervision. If the children cause injuries as a result of the staff's lack of

supervision, it is the school's principal, usually the municipality, which will be held liable. Guardians are not required to pay damages their children cause at school or daycare unless they themselves can be considered to have been negligent.

Guardians are required to prevent those under their care from committing crimes. If the guardians fail to fulfill the obligation they can potentially be held liable for personal damage and property damage caused by their children's acts of crime.

An alternative solution to the current law is to give guardians objective responsibility, the same system that is currently used in Norway. Another option is to introduce a presumed responsibility for the guardian, i.e. that he or she must prove that there was no lack of supervision from his or her part to avoid liability.

Sammanfattning

Barns skadeståndsansvar

Som huvudregel kan barn bli skadeståndsskyldiga på samma sätt som en vuxen om de anses ha vållat en skada. Vid vållandebedömningen är den huvudsakliga bedömningsgrunden huruvida handlandet varit oaktsamt om det utförts av en vuxen. Den största skillnaden mellan hur ett barn och en vuxen blir skadeståndsskyldig är den så kallade skälighetsbedömningen som görs då det gäller barn. Hänsyn tas där till barnets ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring, andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. Vid riktigt låga åldrar anses inte barnet uppnått den psykiska mognad som krävs för att förstå vad deras handlingar kan leda till. Dessa barn, under fem år, kan inte bli skadeståndsskyldiga. Undantaget från femårsgränsen är beteendet i trafiken. Skillnaden mellan ett barn under 15 år och ett barn mellan 15-18 år är att nedsättning av skadestånd då det gäller den senare gruppen skall användas restriktivt.

Vårdnadshavares skadeståndsansvar

Vårdnadshavare är skadeståndsansvariga för skador som deras barn orsakar endast i den mån de själva varit vållande till skadan. I dessa fall består vållandet av att vårdnadshavaren brustit i sin skyldighet att se till att barnet står under tillsyn. Begreppet tillsyn regleras i föräldrabalken och innebär att vårdnadshavaren skall ge barnet den tillsyn och uppsikt det behöver med hänsyn till ålder, utveckling och övriga omständigheter. En vårdnadshavare skall aktivt verka för att förebygga och avvärja sitt barns skadevållande handlingar. Brister vårdnadshavaren i denna skyldighet i en konkret situation kan han eller hon åläggas skadeståndsskyldighet. Exempel på bristande tillsynsplikt är att underlåta att ge barnet nödvändiga instruktioner vid användandet av farliga föremål. Beroende på barnets ålder krävs allt från konstant uppsikt över de minsta barnen till endast instruktioner och förmaningar till ungdomar. I de fall vårdnadshavaren inte själv kan ingripa mot vad barnet företar sig, har han eller hon en skyldighet att t.ex. kontakta de sociala myndigheterna för att förebygga skada. Är vårdnadshavaren närvarande vid lek skärps tillsynskravet. Även i trafik tillämpas ett skärpt tillsynsansvar.

Det är bara den vårdnadshavare som har barnet under uppsikt som kan bli skadeståndsansvarig. Skadeståndsskyldigheten gäller endast de egna barnen.

Vårdnadshavaren får anförtro tillsynsplikten åt andra, men ansvarar då för att denna person är lämplig. Lämnar vårdnadshavaren över barnet till ett annat barn, som inte kan ha den tillsyn över barnet som krävs, kan vårdnadshavaren bli skadeståndsskyldig.

När barnen är i skolan ansvarar personalen för tillsynen. Vållar barnen en skada på grund av personalens bristande tillsyn är det skolans huvudman, vanligtvis kommunen, som blir skadeståndsskyldig genom principalansvar. Vårdnadshavaren är inte skyldig att betala skador som deras barn orsakar på skola, dagis eller fritids om de inte själva kan anses ha varit vållande.

Vårdnadshavare är skyldiga att förhindra den som står under deras vård från att begå brott. Brister vårdnadshavare i tillsynsplikten kan de medföra att de blir skadeståndsskyldiga för person- och sakskador barnen orsakar genom brott.

En alternativ lösning till dagens lagstiftning är att tillämpa ett rent strikt ansvar för vårdnadshavare, samma system som idag tillämpas i Norge. Ett annat alternativ är att införa ett presumtionsansvar för vårdnadshavaren, dvs. att denne skall exculpera sig från påstått ansvar istället för att den skadelidande skall bevisa en bristande tillsyn.

Förord

Med denna uppsats avslutar jag fem års juridikstudier. Jag vill passa på att tacka min handledare Eva Lindell-Frantz som varit till stor hjälp under skrivandets gång. Jag vill även tacka min familj för deras stöd inför alla idéer och påhitt jag haft under utbildningen. Ett speciellt tack vill jag ge mina systrar Pernilla Klemenz och Lisa Klemenz för det bästa stöd och uppmuntran någon kan önska sig.

Lund den 26 november 2008

Susanne Klemenz

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
FAL	Försäkringsavtalslag (2005:104)
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FFR	Försäkringsjuridiska föreningens rättsfallssamling
HD	Högsta Domstolen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Presentation av ämnet

Sakskador och personskador orsakade av barn uppgår varje år till en ansevärd summa. Vem är det som betalar? Barnen eller vårdnadshavarna? Denna uppsats syftar till att utreda när vårdnadshavarna är skyldiga för sina barns skador och när de inte är det. Med anledning av detta kommer följande frågor att besvaras:

- Vilka är förutsättningarna för en vårdnadshavares skadeståndsansvar?
- Vid vilka tillfällen är en vårdnadshavare skadeståndsskyldig?
- Hur skiljer sig vårdnadshavares skadeståndsansvar ifrån barns skadeståndsansvar?
- Finns det några tänkbara alternativ till dagens lagstiftning?

1.2 Avgränsningar

Jag har valt att avgränsa mig till personskador och sakskador eftersom det oftast är den typen av skador som barn orsakar. Sett till mängden skador samt skadornas kostnader utanför kontraktsförhållande, domineras dessa av personskador och sakskador.

Jag har valt att inte ta med medverkan utan endast jämkning i uppsatsen. Detta för att uppsatsen syftar till att utreda vårdnadshavare som skadevällare och inte som skadelidande.

Den alternativa lagstiftning som kommer att diskuteras gäller endast de förslag som tidigare diskuterats i förarbeten, dessa är rent strikt ansvar och presumtionsansvar.

1.3 Metod och material

Som huvudmetod har jag valt att arbeta utifrån är den juridiskt traditionella rättsdogmatiska metoden. Jag har bearbetat och analyserat förarbeten, lagar, doktrin samt praxis. Jag har även använt mig av de lege ferenda i kapitel 8 där alternativa lagstiftningsförslag läggs fram. Till detta hade jag stor hjälp av proposition 1993/94:57 där just detta diskuterats. Genom hela uppsatsen har jag haft stor nytta av Hellners och Radetzki's bok, samt Lars-Göran Sunds "Tillsyn över barn" angående tillsynsbegreppet, vilket är en central del av uppsatsen.

Jag har valt att ta med de rättsfall som bäst belyser olika situationer och bedömningsgrunder. Vad gäller rättsfallen är NJA-referaten av störst dignitet.

Notisfallen är också prejudicerande men skall ej uppfattas som lika vägledande som referaten. Förutom rättsfall från HD har jag valt att ta med några hövrättsavgöranden (FFR) för att belysa omständigheter som inte tagits upp av HD. Givetvis har inte FFR-fallen samma rättskällevärde som NJA-fallen.

I analysen har jag använt en rättsekonomisk metod i kap 9.4 där fokus har legat på vad samhället och den enskilde har att vinna på eventuella lösningar.

1.4 Disposition

Jag har valt att inleda uppsatsen med att redogöra allmänt om skadestånd. I kapitel 2 går jag igenom allmänna förutsättningar för skadestånd samt de ansvarstyper som är aktuella för uppsatsen, dvs. culpaansvar, rent strikt ansvar och presumtionsansvar. Jag går även igenom jämkning, eftersom detta kommer vara aktuellt senare i uppsatsen och i analysen.

Eftersom uppsatsens syfte är att koncentrera sig på vårdnadshavarnas skadeståndsansvar går jag kort igenom barns skadeståndsansvar i kapitel 3 för att i analysen kunna göra en jämförelse dem emellan.

I kapitel 4 definieras begreppet vårdnadshavare och i de närmast följande kapitlen redogörs för vårdnadshavares skadeståndsansvar vad gäller barns handlingar och brott. Begreppet tillsyn har fått ett eget kapitel eftersom tillsynsplikten är en central del av ansvarsbedömningen. Därefter följer en presentation av alternativa lösningar till dagens lagstiftning. Uppsatsen avslutas med en analys.

2 Allmänt om skadestånd

För att någon skall bli skadeståndsskyldig krävs det att denne *uppsåtligen* eller genom *oaktsamhet* orsakat en *personskada* eller *sakskada*.¹ Det måste även finnas ett reellt orsakssamband, *adekvat kausalitet*, mellan handlingen och skadan.²

2.1 Objektiva förutsättningar

Objektiva förutsättningar är oberoende av individuella och personliga förhållanden hos skadevållaren. Till objektiva förutsättningar hör att skada har uppstått, att skadan drabbat någon annan än den skadevållande, handlingsplikt och så vidare.³

2.1.1 Personskada och sakskada

För att skadeståndsansvar överhuvudtaget skall komma i fråga gäller att en skada verkligen har inträffat och att skadan har drabbat någon annan än den skadevållande. Sak- eller personsador som den skadevållande orsakar sig själv ger varken berättigande eller förpliktigande till skadestånd. Till personskada hänföres inte bara fysisk skada utan även smärta, psykiska besvär och lidande. Saksador är fysiska skador på fast egendom och lösa föremål. Bevisbördan ligger på den skadelidande.⁴

2.1.2 Handling och passivitet

Skadeståndslagen är dispositiv, vilket ger både tvingande regler och avtalade villkor företräde. Det är som huvudregel inte möjligt att friskriva sig från skadeståndsansvar vid uppsåt eller grov oaktsamhet, i vart fall då det gäller personsador. Undantag finns dock vid grov vårdslöshet om den skadelidande har möjlighet att få ersättning från ett annat håll.⁵

Som huvudregel gäller att skadeståndsansvar utanför kontraktsförhållande endast uppkommer då skada vållats genom aktivt handlande. Trots att en person kunnat hindra person- eller sakskada men underlåtit detta blir han eller hon enligt huvudregeln ej skadeståndsskyldig. Undantagen där passivitet leder till skadeståndsskyldighet är dock många. Förutsättningen för att skadeståndsskyldighet i dessa fall skall komma i fråga är att det

¹ SKL 2:1

² Hellner och Radetzki, s 195

³ Ibid., s 107

⁴ Ibid., s 103 ff

⁵ Ibid., s 93 ff

föreligger *handlingsplikt*. I många fall är handlingsplikten föreskriven i lag och medför då skadeståndsskyldighet. Är passiviteten ett brott som innebär straff, är brottslingen skadeståndsskyldig enligt den allmänna principen att brottsliga handlingar medför skadeståndsskyldighet. Den som genom en aktiv handling *framkallar fara* för annan har en plikt att vidta åtgärder för att undvika skada. Gräver någon en grop är han eller hon också skyldig att se till så att ingen faller däri.⁶

2.2 Subjektiva förutsättningar

De subjektiva förutsättningarna tar sikte på själva vållandet till skadan, dvs. vilket mått av aktsamhet någon är skyldig att iaktta för att undkomma skadeståndsansvar.⁷

2.2.1 Culpa

Uppsåt och oaktsamhet är subjektiva rekvisit, av vilka ett måste vara uppfyllt för att någon skall kunna bli ålagd skadeståndsskyldighet. Som gemensam beteckning används termen vållande eller culpa. Ansvar enligt culparegeln kan alltså innebära ansvar för uppsåt *eller* oaktsamhet. Med culpaansvar avses dels ansvaret för egen culpa (vållande) samt ansvaret för annans culpa (principalansvar).⁸

Vid en culpabedömning är den viktigaste frågan om den skadevållande borde ha handlat på ett annat sätt. Detta gäller både aktiva handlingar och underlåtenhet att handla. Traditionellt jämfördes den skadevållandes beteende med sedvana, hur ”bonus pater familias”, den gode familjefadern, hade handlat i samma situation. Avvek den skadevållandes beteende från detta, särskilt då det gällde aktsamhet, var det en grund för skadestånd. Idag sker endast en begränsad del av culpabedömningen på detta sätt. Istället används lagstadganden och andra föreskrifter samt prejudikat som huvudsakliga bedömningsgrunder.⁹

Där varken lagstadganden, föreskrifter, prejudikat eller sedvana ger vägledning åt culpabedömningen, måste domstolen göra en *fri bedömning* av den skadevållandes handlande. Hänsyn tas då till fyra faktorer: risken för skada, den sannolika skadans storlek, möjligheterna att förekomma skadan samt den handlandes möjligheter att inse risken för skada. Genom en helhetsbedömning vägs alla faktorerna mot varandra och avgör om den skadevållande borde ha handlat på ett annat sätt. Ju större risken för skada

⁶ Hellner och Radetzki, s 110 ff

⁷ Ibid., s 100 ff

⁸ Ibid., s 127

⁹ Ibid., s 128 f

är, samt ju större skador som kan uppkomma, desto högre krav ställs det på att skadevållaren borde ha underlåtit att begå handlingen.¹⁰

2.2.2 Rent strikt ansvar

Rent strikt ansvar innebär ansvar för någon oberoende av dennes vållande. Rätten till skadestånd aktualiseras på grund av det sätt skadan uppstått, utan att det undersöks huruvida den skadeståndsskyldige varit vållande. Då en skadelidande har rätt till skadestånd enligt rent strikt ansvar, finns det ingen anledning att åberopa culpaansvaret eftersom det strikta ansvaret är förmånligare för honom eller henne. Undantagen är de fall då lagstiftningen innehåller begränsningar vad gäller det strikta ansvaret, t.ex. rörande skadeståndets storlek.¹¹

2.2.3 Presumtionsansvar

Presumtionsansvar innebär att ett visst faktum anses bevisa ett annat om inte motbevisning sker. Inom skadeståndsrätten innebär det oftast att bevisbördan kastas om så att det istället för den skadelidande är skadevållaren som bär bevisbördan.¹²

2.3 Adekvat kausalitet

För skadeståndsskyldighet krävs, förutom ett oaktsamt eller uppsåtligt handlande, ett adekvat orsakssamband mellan handlandet och skadan.¹³

Prövningen delas in i två delar. Den första delen behandlar huruvida det finns ett orsakssamband och den andra delen huruvida orsakssambandet är adekvat.

På frågan om orsakssamband föreligger ser man till om händelsen varit en ”tillräcklig betingelse” eller en ”nödvändig betingelse”. För tillräckliga betingelser gäller att en händelse enligt naturens och samhällets ordning leder till en annan händelse. Att t.ex. föra en brinnande tändsticka till ett papper, leder enligt naturens ordning, vanligen till att pappret fattar eld. För händelser som är nödvändigt betingade gäller att påföljande händelse i annat fall inte skulle ha inträffat. Pappret skulle inte ha fattat eld om tändstickan inte fördes till det. Vid händelser där både tillräckliga och nödvändiga betingelser är uppfyllda är det oproblemiskt att se orsakssambandet mellan händelserna.¹⁴

¹⁰ Hellner och Radetzki, s 133 ff

¹¹ Ibid., s 171 ff

¹² Ibid., s 100 ff

¹³ Ibid., s 195 ff

¹⁴ Ibid., s 196 f

För skadeståndsskyldighet krävs inte att vållandet har varit den huvudsakliga orsaken till skadan, däremot måste handlingen ha varit *nödvändig* för skadan. Om skadan inträffat oavsett handlingen, finns inget orsakssamband mellan handlingen och skadan. Ofta kan det vara så att en handling leder fram till en skada längre fram. Om A inte sandar på gångbanan utanför sitt hus efter snöfall och B halkar och bryter benet är A:s underlåtenhet att sanda *nödvändig* för att skadan skall ske.¹⁵

Då culpabedömningen och orsaksbedömningen gjorts och konstaterats, kan skadevållaren ändå undgå ansvar om kausaliteten inte är *adekvat*. Adekvansbedömningen innebär att det skall konstateras huruvida den skadevållandes culpa verkligen orsakat skadan. Om en person dör kort efter han eller hon blivit misshandlad, skall det redas ut ifall döden var en följd av misshandeln, eller om det beror på andra faktorer helt oberoende av den, t.ex. en hjärtsjukdom. Tvivel vid bedömningen torde utfalla till förmån för den skadelidande.¹⁶

2.4 Jämkning

Möjligheter till nedsättning av skadestånd faller under den allmänna jämningsregeln i SkL 6:2:¹⁷

”Är skyldighet att utge skadestånd oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, kan skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt, varvid den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter skall beaktas.”

Jämningsregeln är tillämplig på allt skadeståndsansvar och alla skadetyper i skadeståndslagen. Undantagsvis är regeln även tillämplig på annan grund än skadeståndslagen, t.ex. enligt bestämmelser om strikt ansvar.¹⁸

Jämningsprövningen är subjektiv och skall endast tillämpas vid de tillfällen då övriga skadeståndsregler leder till oacceptabla konsekvenser för den skadevållande. Det avgörande för jämningsfrågan är den ansvariges betalningsmöjligheter.¹⁹

¹⁵ Hellner och Radetzki., s 197 f

¹⁶ Ibid., s 198 f, SkL 6:2 i förhållande till SkL 2:4 berörs i kap. 3.1, 3.2.1.2 samt 9.2.

¹⁷ Proposition 1993/94:57, s 8

¹⁸ Bengtsson och Strömbäck, s 361

¹⁹ Ibid., s 362

2.4.1 Den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden

Jämkning är utesluten i de fall då den skadevållande täcks av ansvarsförsäkring eftersom ansvaret då inte kan anses vara oskäligt betungande. Endast i de fall där skadeståndsbeloppet faller utanför försäkringen, eller då försäkringen inte gäller, kan jämkning komma ifråga.²⁰

Det är endast vid större skadeståndsbelopp som jämningsregeln tillämpas. I de fall då den ansvarige utan alltför stora uppoffringar kan betala skadeståndet får han eller hon också göra det. Ett skadestånd anses *oskäligt betungande* t.ex. då det skulle leda till en sådan sänkning av den ansvariges standard att den avsevärt skulle komma att understiga en genomsnittsfamiljs.²¹

2.4.2 Den skadelidandes behov

Anses den skadevållandes ekonomiska förhållanden motivera jämkning, tas hänsyn därefter till den skadelidandes behov av skadeståndet. Jämningsregeln får inte tillämpas på sätt som blir oskäliga mot den skadelidande. En anledning mot jämkning är om den skadelidande är i stort behov av skadestånd för hans eller hennes försörjning eller ekonomi. Stat, kommun och storföretag anses i regel inte vara i sådant behov av skadestånd att detta är skäl mot jämkning. Täcks den skadelidande av försäkring, är förmögen eller får brottsskadeersättning, jämkas skadeståndet i regel inte.²²

2.4.3 Övriga omständigheter

Graden av skuld kan påverka bedömningen av jämkning. Vid uppsåt skall i regel fullt skadestånd utgå. Trots detta har jämningsregeln oftast tillämpats i dessa fall, där det ansetts att fullt skadestånd "*allvarligt skulle äventyra den ansvariges återanpassning*".²³

²⁰ Bengtsson och Strömbäck, s 363 f

²¹ Ibid., s 364 f

²² Ibid., s 366

²³ Ibid., s 366 f

3 Barns skadeståndsansvar

Barns skadeståndsansvar gäller underåriga personer och regleras i SkL 2:4:

4§ Den som i fall som avses i 1-3 §§ vållar skada innan han har fyllt arton år skall ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Paragrafen är tillämplig på personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada och skada genom kränkning.

När det gäller ren förmögenhetsskada som vållas av barn omfattas de av bestämmelsen i SkL 2:2 ”Den som vållar en ren förmögenhetsskada genom brott skall ersätta skadan”. Med brott avses en gärning för vilken det är stadgat straff i brottsbalken eller i annan lag eller författning.²⁴ Ett barn under femton år som uppsåtligt eller av oaktsamhet begått en brottslig gärning är fri från påföljd enligt BrB 1:6.²⁵

3.1 Vållande

Det lindrade skadeståndsansvaret i SkL 2:4 gäller endast vid ansvar på grund av *vållande* enligt skadeståndslagen. För principalansvar och strikt ansvar gäller samma ansvar för barn och ungdomar som för vuxna.²⁶ Det lindrade vållandeansvaret gäller inte heller vid ansvar enligt speciallagstiftning. I dessa fall finns det istället finns det en möjlighet att sätta ned oskäligt betungande skadestånd enligt SkL 6:2.²⁷

Vid bedömningen om huruvida ett barn varit vållande anses det avgörande vara om den skadegörande handlingen skulle ha ansetts oaktsam om den utförts av en vuxen. Barnets ålder tas inte hänsyn till här, utan först vid skälighetsbedömningen. När det gäller aktiviteter som bara barn ägnar sig åt, till exempel lek, så jämförs med hur ett ”normalbarn” skulle ha agerat.²⁸

När det gäller aktsamhet i trafik var kraven förr ganska höga. Hur bedömningen skulle bli idag är relativt osäker. Enligt Hellner kan det förmodas att domstolarna idag visar större förståelse för psykologiska faktorer, främst då det gäller jämkning av skadeståndet.²⁹

²⁴ BrB 1:1

²⁵ Proposition 1993/94:57 s 6

²⁶ Hellner och Radetzki, s 260

²⁷ Zeteo, Lagkommentar 2:4 SkL, Barns och ungdomars skadeståndsansvar

²⁸ Ibid., Vållandebedömning

²⁹ Hellner och Radetzki, s 261

Det finns i princip ingen rättspraxis angående vållandebedömningen sedan den nya skadeståndslagen trädde ikraft. Äldre rättspraxis är vägledande på området men knappast då det gäller detaljer. Exakt vad domstolarna skulle tillämpa idag är osäkert.³⁰

3.2 Skälighetsbedömning

Vid skälighetsprövningen beaktas barnets ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.³¹

3.2.1 Ålder och utveckling

3.2.1.1 Barn under 15 år

När ett barn under 15 år anses ha vållat en skada, prövas inte skadeståndsskyldigheten på samma sätt som för en vuxen. Barnet har inte den vuxnes förstånd, omdöme, erfarenhet eller kunskaper. Ett beteende som för en vuxen framstår som avvikande, kan för ett barn framstå som helt normalt.³²

Skälighetsbedömningen för barn under 15 år är mer objektiv än den för vuxna och fäster således mindre vikt vid vad barnet insåg eller borde inse. Detta betyder dock självklart inte att ett barn blir skadeståndsskyldigt när en vuxen i samma situation skulle undkomma ansvar.³³ I bedömningen tas hänsyn till barnets ålder och utveckling, det vill säga intellektuell nivå och fysisk mognad. Ju yngre barnet är, desto lindrigare blir skadeståndet. I vissa fall bestäms skadeståndet till noll.³⁴

Det finns inte någon bestämd nedre åldersgräns under vilken ansvarighet skulle vara utesluten, barn under fem år torde dock inte kunna vara skadeståndsskyldiga.³⁵

I NJA 1977 s 186 kastade 3 år 2 månader gammal pojke ett metallföremål i ögat på sin 5 åriga kamrat. Skadan var så allvarlig att kamraten tvingades operera bort ögat och ersätta detta med en protes. Den 3-åriga pojken ansågs inte ha nått den *”mognad och ha förvärvat det omdöme och de insikter som måste förutsättas för att ett sådant handlande av barnet som här är i fråga*

³⁰ Hellner och Radetzki., s 261

³¹ SkL 2:4

³² Proposition 1972:5, s 115

³³ Ibid., s 164

³⁴ Zeteo, Lagkommentar 2:4 SkL, Barns och ungdomars skadeståndsansvar, Barn utan försäkringsskydd

³⁵ Proposition 1972:5, s 115 ff

skall kunna anses innefatta vållande". Pojken blev därmed inte skadeståndsskyldig.

Undantaget från "5 års gränsen" är barns beteende i trafiken där även barn i de lägsta åldrarna kan åläggas skadeståndsskyldighet.³⁶

I NJA 1948 s 324 II ansågs en femårig pojke ensamt ansvarig för skada som skedde när han cyklade på fel sida vägen och krockade med en vuxen cyklist som blev skadad. Med hänsyn till pojkens ringa ålder och omständigheterna i övrigt jämkades skadeståndet till en tredjedel.

En 13 åring sprang i NJA 1949 s 171 ut på vägen och orsakade därmed en trafikolycka för vilken han ansågs vållande. Omständigheten att 13 åringen påstod sig varit jagad av en äldre pojke uteslöt inte det faktum att han varit vållande, då han enligt HD inte varit "allvarligt skrämmd" utan handlat av obetänksamhet. Skadeståndet bestämdes så att det täcktes av ansvarsförsäkringen.

3.2.1.2 Barn över 15 år

För barn mellan 15-18 år (ungdomar) gäller särskilda regler i förhållande till övriga underåriga. Huvudregeln är att barn i denna ålder skall bära fullt skadeståndsansvar och att möjligheten till nedsättning skall användas restriktivt.³⁷ En femtonåring anses ha nått samma intellektuella utveckling som en vuxen och därför sker bedömningen sker därför på samma sätt som för en vuxen. Skadeståndslagens största betydelse då det gäller ungdomar är att skadeståndet kan jämkas enligt 2:4. Barns skadeståndsskyldighet kan även jämkas enligt SkL 6:2, något som har mindre betydelse på grund av bestämmelsen i SkL 2:4.³⁸

Det är främst ekonomiska förhållanden som kan lindra skadeståndsansvaret för den skadevållande. Utan ansvarsförsäkring kan ett stort skadestånd anses alltför betungande för lågavlönade ungdomar eller ungdomar under utbildning. Andra förhållanden som kan sätta ned ansvarsskyldigheten är om skadevållaren är uppenbart förståndshandikappad eller om skadevållaren ofrivilligt försatts i en situation som han eller hon inte kan klara av på samma sätt som en vuxen. Finns ansvarsförsäkring nedsätts inte skadeståndet enligt SkL 6:2.³⁹

I NJA 1978 s 14 dömdes fullt ansvar ut enligt Sjölagen, då en 16-åring vållat svår kroppsskada med en motorbåt. SkL 6:2 ansågs ej tillämplig vid det tillfället och skadeståndet jämkades därför inte.

I NJA 1983 s 379 uttalade HD att jämkning av skadestånd enligt SkL 6:2 vid uppsåtliga brott av allvarlig art endast kan komma ifråga under

³⁶ Proposition 1972:5, s 117

³⁷ Zeteo, Lagkommentar 2:4 SkL, Barns och ungdomars skadeståndsansvar, Ungdomar

³⁸ Proposition 1993/94:57 s 6

³⁹ Zeteo, Lagkommentar 2:4 SkL, Barns och ungdomars skadeståndsansvar, Ungdomar

förutsättning att skyldigheten att utge ojämkat skadestånd med hänsyn till skadevållarens personliga förhållanden måste antagas på ett avgörande sätt äventyra hans anpassning i samhället.

3.2.2 Handlingens beskaffenhet

Vid beaktande av *handlingens beskaffenhet* skall hänsyn tas till barnets subjektiva inställning, dvs. om barnet vållat skadan med avsikt.⁴⁰ Vid uppsåt utgår man ifrån full skadeståndsskyldighet, även då det gäller barn.⁴¹

I NJA 1976 s 121 misshandlade en 15 årig pojke en 16 årig flicka så svårt att hon tvingades operera bort mjälten. HD ansåg inte att skadeståndet kunde anses oskäligt betungande för pojken, trots att det inte täcktes av någon försäkring, och dömde ut fullt skadestånd. Vid bedömningen togs hänsyn till 15 åringens ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Genom att *uppsåtligen* misshandlat flickan måste pojken ha förstått att den skulle leda till allvarliga skador, även om han var omogen för sin ålder. Med beaktande av 15 åringens ekonomiska situation, ansågs inte skadeståndsbeloppet oskäligt betungande.

3.2.3 Ansvarsförsäkring

Flertalet av de skadestånd som betalas ut idag täcks av ansvarsförsäkring. Anledningen till detta är att ansvarsförsäkring ingår i många olika typer av försäkringar, t.ex. hemförsäkring, villahemförsäkring och liknande. För privatpersoner är det högsta skadeståndet som ansvarsförsäkring täcker 5 miljoner kronor. Skadeståndsskyldigheten utreds som regel av försäkringsbolaget.⁴²

Vid skälighetsbedömningen tas hänsyn till om barnet är skyddat av ansvarsförsäkring. Det anses aldrig oskäligt att barnet döms att utge skadestånd som täcks av försäkringen.⁴³ Ansvarsförsäkring gäller inte för någon över 12 år som uppsåtligen orsakat en skada.⁴⁴

Barns skadeståndsskyldighet blir i praktiken det lindrade enligt SkL 2:4 aktuellt i tre fall; när familjen saknar ansvarsförsäkring, när undantag gäller enligt försäkringsvillkoren och när skadeståndet överstiger försäkringsbeloppet.⁴⁵

⁴⁰ Bengtsson, Bertil, Karnov, not 22, kommentar till SkL 2 kap 4§, 2008-10-05

⁴¹ Hellner och Radetzki, s 261

⁴² Strömbäck, Erland, Skadestånd i skola och privatliv, s 30

⁴³ Zeteo, Lagkommentar 2:4 SkL, Barns och ungdomars skadeståndsansvar, Barn med försäkringsskydd

⁴⁴ FAL 4:9 1st 2 p

⁴⁵ Zeteo, Lagkommentar 2:4 SkL, Barns och ungdomars skadeståndsansvar, Barn utan försäkringsskydd

3.2.4 Andra ekonomiska förhållanden

Om ett barn utan ansvarsförsäkring har egna tillgångar är detta ett argument för skadestånd.⁴⁶

3.2.5 Övriga omständigheter

Övriga omständigheter kan t.ex. vara den skadelidandes behov av skadeståndet.⁴⁷ För att den skadelidandes ekonomi skall kunna hindra en nedsättning av skadeståndet krävs att detta leder till att den skadelidandes försörjningsmöjligheter och levnadsförhållanden får allvarliga konsekvenser. Det är aldrig oskäligt att jämka skadeståndet om den skadelidande skyddas av försäkring.⁴⁸

3.3 Uppsåtliga brott

SkL 2:4 är även tillämplig vid uppsåtliga brott, då skadegörare som fyllt 12 år inte har skydd av ansvarsförsäkring. Nedsättning kan här bli aktuell om skadan blivit mycket större än vad barnet räknat med.⁴⁹ I NJA 1933 s 727 gjorde tre 16-åringar sig skyldiga till mordbrand. Skadeståndet för den ena av dem, sattes ned till 450 000 kr från 27 miljoner kr. Detta motiverades främst med ungdomens behov av återanpassning och motpartens behov av skadeståndet.

⁴⁶ Bengtsson, Bertil, Karnov, not 24, kommentar till SkL 2 kap 4§, 2008-10-05

⁴⁷ Zeteo, Lagkommentar 2:4 SkL, Barns och ungdomars skadeståndsansvar, Barn utan försäkringsskydd

⁴⁸ Bengtsson, Bertil, Om jämkning av skadestånd, s 309 ff

⁴⁹ Zeteo, Lagkommentar 2:4 SkL, Barns och ungdomars skadeståndsansvar, Barn med försäkringsskydd

4 Definition av begreppet vårdnadshavare

Vårdnaden om ett barn består till dess att han eller hon fyller 18 år eller ingår äktenskap. Ett barns vårdnadshavare är dess föräldrar, en av föräldrarna, eller en eller två särskilt förordnade förmyndare. En vårdnadshavares skall se till att barnets behov blir tillgodosedda och ansvara för barnets personliga förhållanden. Vårdnadshavare har även ett tillsynsansvar och ett ansvar att hålla uppsikt över barnet eller att vidta andra lämpliga åtgärder.⁵⁰

Från födseln står barnet under vårdnad av båda föräldrarna ifall de är gifta. I annat fall har modern ensam vårdnad. Om föräldrarna ingår äktenskap efter födseln är båda vårdnadshavare från den tidpunkten. Efter äktenskapsskillnad står barnet under båda föräldrarnas vårdnad om inte denna upplöses i domstol. Vårdnaden är då gemensam.⁵¹

Att vårdnadshavarna är särbos innebär att de är i ett parförhållande men ej bor tillsammans.⁵²

⁵⁰ FB 6:2

⁵¹ FB 6:3

⁵² SAOL, s 897

5 Vårdnadshavares skadeståndsansvar – barns handlingar

Det finns ingen uttrycklig bestämmelse som ger vårdnadshavare skadeståndsansvar för skador som orsakats av deras barn. Ansvaret faller istället under den allmänna regeln om skadeståndsansvar i SkL 2:1,⁵³ som föreskriver att ”den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar personskada eller sakskada skall ersätta skadan”.⁵⁴ Vårdnadshavare kan alltså bara göras ansvariga för skador som barnet orsakar om de själva varit vållande.⁵⁵ Vållandet innebär att vårdnadshavaren uppsåtligen eller av oaktsamhet har brutit i sin skyldighet att se till att barnet står under *tillsyn*. Vad begreppet tillsyn innebär regleras i FB 6:2.⁵⁶

Vårdnadshavarens tillsynsansvar begränsas av reglerna om *adekvat kausalitet*. Försummelsen av tillsynen måste vara hänförlig till en *konkret situation*, där vårdnadshavaren genom sin underlåtenhet kan anses ha vållat den skada som barnet orsakat.⁵⁷

Vårdnadshavares skadeståndsansvar gäller *oavsett om barnet är skadeståndsskyldigt*. Om barnet orsakat en skada genom en olyckshändelse är barnet fritt från ansvar men vårdnadshavaren är det inte, om han eller hon brutit i sin tillsynsplikt.⁵⁸

Är både vårdnadshavaren och barnet skadeståndsskyldiga, ansvarar de som huvudregel solidariskt för skadeståndet. Undantagen är om deras skadestånd fastställs till olika belopp eller begränsning gäller i någons skadeståndsskyldighet enligt SkL 6:4.⁵⁹

När ett barn ensamt vållar en skada, skall endast barnet betala skadestånd enligt regeln i SkL 2:4. I realiteten blir det dock ofta vårdnadshavarna som betalar sitt barns skadestånd. Antingen direkt eller genom att månadsvis betala för en ansvarsförsäkring som täcker barnets skadeståndsskyldighet.⁶⁰

När vuxna som orsakat en skada innehar ansvarsförsäkring utesluter detta jämkning enligt 6:2 SkL. Enligt försäkringsvillkoren utbetalas ersättning för skador som försäkringstagaren samt personer i dennes hushåll orsakat.⁶¹

⁵³ Proposition 1993/94:57, s 3

⁵⁴ SkL 2:1

⁵⁵ Zeteo, Lagkommentar 2:4 SkL, Föräldrars ansvar

⁵⁶ NJA II 1993 s 448

⁵⁷ Ibid., s 456

⁵⁸ Proposition 1993/94:57, s 7

⁵⁹ NJA II 1993 s 448, s 462

⁶⁰ Zeteo, Lagkommentar 2:4 SkL, Föräldrars ansvar

⁶¹ Proposition 1993/94:57, s 8 f

Ansvarsförsäkring täcker skadestånd som vårdnadshavaren skall betala på grund av brist i tillsynsplikten. Även skador som orsakats av ett barn som anses vara för litet för att bära skadeståndsansvar ersätts enligt försäkringsbolagens praxis. Ansvarsförsäkring gäller inte för någon över 12 år som uppsåtligen orsakat en skada. Däremot gäller den en vårdnadshavare som brutit i sin tillsyn av ett barn över 12 år som uppsåtligen orsakat en skada.⁶²

Då en skada vållats genom uppsåt eller grov oaktsamhet sätts försäkringsbeloppet ned för den skadevållande.⁶³ Däremot tillämpas inte bestämmelserna om nedsättning av ersättning i förhållande till den skadelidande.⁶⁴

⁶² Proposition 1993/94:57, s 8 f

⁶³ FAL 4:5

⁶⁴ FAL 4:9 2 st.

6 Tillsyn

Vårdnadshavarens tillsynsplikt uttrycks i FB 6:2 st. 2 men. 2:

*”Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning.”*⁶⁵

Tillsynsplikten innebär att vårdnadshavaren skall förebygga och avvärja sitt barns skadevällande handlingar. I *konkreta situationer* kan en bristande tillsyn ge vårdnadshavaren skadeståndsskyldighet.⁶⁶ Vårdnadshavaren har alltså inget allmänt ansvar för bristande barnuppfostran, utan skall ha brustit i tillsynen i en reell situation.⁶⁷ Syftet med vårdnadshavarens tillsynsansvar är skydda barnet så att det inte skadas eller skadar sig självt eller andra, enligt principen om barnets bästa.⁶⁸

Exempel på en försummad tillsynsplikt är underlåtenhet att ge barnet nödvändiga instruktioner vid användande av farliga föremål eller bristande övervakning vid användandet. Graden av tillsyn som är nödvändig för att tillsynsplikten skall anses uppfylld varierar beroende av vilket farligt föremål barnet använder, hur det används samt om vårdnadshavaren har kännedom om detta. Barnets ålder spelar också in på bedömandet om huruvida tillsynsplikten är uppfylld. Större krav på tillsyn ställs då det gäller mindre barn än när det gäller ungdomar. Små barn kan behöva ständig tillsyn medan det för ungdomar kan räcka med instruktioner eller förmaningar.⁶⁹ För att vårdnadshavaren skall kunna uppfylla sin tillsynsplikt måste han eller hon på ett aktivt sätt hålla sig underrättad om barnets aktiviteter.⁷⁰

Tillsynsansvaret innebär även att vårdnadshavaren på alla sätt skall verka för att hindra att barnet begår *brott*. En bristande tillsyn kan i vissa fall leda till skadeståndsansvar.⁷¹ Se kapitel 7 nedan.

Tillsynsansvaret är subjektivt och innebär att vårdnadshavaren skall vidta de åtgärder som är *möjliga* för honom eller henne för att barnet inte skall orsaka skada. Om vårdnadshavaren uppfyllt sitt ansvar, blir han eller hon givetvis inte skadeståndsskyldig.⁷²

⁶⁵ FB 6 kap. 2§ 2 st, 2 men.

⁶⁶ Proposition 1993/94:57, s 7

⁶⁷ Hellner och Radetzki, s. 267

⁶⁸ Proposition 1993/94:57, s 6

⁶⁹ Ibid., s 7

⁷⁰ NJA II 1993 s 448, s 460

⁷¹ Proposition 1993/94:57, s 8

⁷² NJA II 1993 s 448, s 456

Tillsynsplikten faller på den vårdnadshavare som har barnet i sin vård då skadan inträffar. I ett refererat fall ur SvJT 1951 s 469 orsakade en femårig pojke en trafikolycka genom att han cyklade på allmän väg. Modern hade ensam vårdnad om barnet då fadern befann sig på arbetsplatsen. Modern, men inte fadern, ansågs skadeståndsskyldig då hon brustit i tillsynen av pojken.⁷³

Vårdnadshavare är endast ansvariga över tillsynen av deras egna barn.⁷⁴

6.1 Uppsikt och andra lämpliga åtgärder

Genom en lagändring 1994 skärptes tillsynsansvaret i FB 6:2 för att omfatta mera allmänna brister i uppsikt. Det lades därför till en mening i paragrafen:

”I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan skall vårdnadshavaren vidare svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.”

Uppsiktskravet innebär inte att vårdnadshavaren måste befinna sig i närheten av barnet dygnet runt. Särskilt när det gäller större barn som kan tillåtas lämna huset på egen hand är det orimligt att kräva att vårdnadshavaren i detalj vet vad barnet företar sig. Om vårdnadshavaren däremot misstänker att barnet gör någonting som kan orsaka skada, har han eller hon om möjligheten finns skyldighet att kontrollera detta och att ingripa vid behov. Om barnet har en historik som skadevällare ställs större krav på vårdnadshavaren att ha kontroll över vad barnet företar sig. Direkt uppsikt kan vara nödvändig när barnet fått tillstånd att använda farliga föremål. Det är också viktigt för föräldrarna att aktivt vägleda och sätta gränser för barnets frihet.⁷⁵

Andra lämpliga åtgärder kan omfatta situationer där vårdnadshavaren inte själv kan ingripa mot vad barnet, framförallt tonåringar, företar sig. Han eller hon har då en skyldighet att vidta andra åtgärder för att förebygga skada, t.ex. kontakta de sociala myndigheterna.⁷⁶

Enligt Erland Strömbäck är det inte säkert att den nya meningen i paragrafen åstadkommit någon större förändring då det gäller situationer där vårdnadshavares skadeståndsansvar för barnens vållande aktualiseras. Utanför hemmiljön är det, enligt Strömbäck, näst intill juridiskt omöjligt att ådöma en vårdnadshavare skadeståndsansvar för sitt barns vållande.⁷⁷

⁷³ Sund, s 181 f

⁷⁴ Ibid., s 181

⁷⁵ NJA II 1993 s 448, s 460

⁷⁶ Ibid. s 461

⁷⁷ Strömbäck, s 70

6.2 Tillsynsplikten vid lek med föremål

Att överlämna en farlig leksak till ett litet barn eller att underlåta att reagera mot att ett barn använder en sådan leksak kan ses som typsituationer då vårdnadshavarens tillsynsplikt aktualiseras. Ansvar för vårdnadshavaren kommer särskilt i fråga när det rör sig om mindre barn, som inte själva kan anses vållande till uppkommen skada. I dessa fall kompletteras barnets ansvar med vårdnadshavarens ansvar.⁷⁸

Underårigas lek med föremål kan i många fall leda till skador om inte vårdnadshavaren har god tillsyn. Lek med föremål i hemmet, utanför hemmet och särskilt farliga föremål behandlas nedan. Ju farligare föremål, desto högre krav ställs på vårdnadshavarens tillsynsansvar.

I **NJA 1954 s 450(2)** lät en 5-årig flickas moder dottern använda en nagelsax utan uppsikt. Flickan skadade en jämnårig lekkamrat genom att sticka nagelsaxen i ögat på denne. Ögat gick förlorat på grund av skadan. Flickan hade tidigare haft lov att använda nämnda nagelsax. Modern blev skadeståndsskyldig på grund av hennes oaktsamma beteende att låta barnet leka med nagelsaxen utan att ha uppsikt över henne.

Två uppmärksammade fall handlar båda om skador som orsakats av barn på grund av lek med pilbåge.⁷⁹ I det första fallet, **NJA 1949 s 617** hade modern själv överlämnat pilbågen till sin 5-årige son. Pilbågen hade sedan avskjutits på nära håll mot en kamrat varvid det ena ögat skadades så svårt att synen i princip gick förlorad. Sonens skadestånd jämkades med hänsyn till hans ålder samt omständigheterna vid skadans uppkomst. Modern ansågs ha uppträtt vårdslöst genom att överlämna pilbågen till sonen utan vidare tillsyn och blev skadeståndsskyldig. I **NJA 1965 s 55** hade en 6-årig pojke själv tillverkat en pilbåge med vilken han skadade en annan pojke som förlorade det ena ögat. Föräldrarna ansågs ej skyldiga för skadan, dels för att pilbågen var så enkelt konstruerad att sonen när som helst kunde göra en ny och dels för att föräldrarna tidigare hade tagit liknande pilbågar ifrån pojken och därmed på ett påtagligt sätt framhållit riskerna med pilbågar.

NJA 1976 s 458 gällde en cykelpump som ändrats på ett sätt så att den kunde användas till utskjutning av kork. Den 9-åriga pojken som var cykelpumpens ägare lämnade vid ett tillfälle pumpen till en 6-årig pojke. Då korken fastnade bad 6-åringen en annan 9-åring om hjälp. Vid försök att få loss korken for denna iväg och träffade 6-åringen i ögat, vilket skadades svårt. HD ansåg att pumpen inte kunde betraktas som en så farlig leksak att barn generellt skulle förhindras att leka med den. Det borde, enligt HD, för *”barns sunda utveckling”* vara nödvändigt att tidvis ägna sig åt lekar som inte är helt riskfria. Faderns underlåtenhet att ta ifrån sonen pumpen ansågs därför inte vara vårdslöst och medförde ingen skadeståndsskyldighet.

⁷⁸ Hellner och Radetzki, s 266

⁷⁹ Zeteo, Lagkommentarer och Litteratur/ Svensk familjerättspraxis/ B Föräldrabalken/ B VI Omyndighet och förvaltarskap/ a) Skadeståndsskyldighet

I **NJA 1970 s 463** lekte pojkar med sprängämne och tillverkade en hemmagjord kanon som ledde till en olycka där en av dem fick nästan hela vänsterhanden bortskjutet. Talan mot faderns underlåtenhet att förhindra pojkarnas lek med sprängämnena ogillades av HD då fadern kort före olyckan ”skällt” på pojkarna i avsikt att få de att sluta med skjutningen.

Domstolarna är väldigt restriktiva med att ålägga föräldrar skadestånd för försummad tillsynsplikt då skadevållaren är över 15 år. En 15 årig pojke hade dömts till ansvar och skadestånd då han med hjälp av en luftböss avlossat en metallbit som orsakat en ögonskada hos en annan vuxen. Frågan i **NJA 1941 s 661** gällde huruvida fadern brustit i sin tillsynsplikt och kunde anses skadeståndsskyldig. Faderns underlåtenhet att förvissa sig om sonens handhavande av bössen ansågs inte kunna ligga honom till last såsom försummelse av vårdnadsplikt på grund av sonens ålder och omständigheterna i övrigt.

Då en vårdnadshavare *inte är medveten* om att barnet innehar ett visst föremål, är detta en starkt bidragande orsak till att tillsynsplikten inte aktualiseras.⁸⁰

NJA 1948 s 342 rörde sig om en sexårig pojke som hittat tändstickor utanför hemmet med vilka han tände fyr på en halmstack. Elden spred sig och brände ner en ladugårdsbyggnad. Pojken hade varnats många gånger om faran med att använda tändstickor och ansågs därför ha handlat grovt vårdslös och dömdes att betala skadestånd. Vårdnadshavarens tillsynsplikt aktualiserades inte.

I **NJA 1927 s 415** hade en 13-åring köpt tomtebloss av en dräng. 13 åringen kastade upp ett brinnande tomtebloss i luften, vilket landade på en loges halmtak. Halmtaket fattade eld och ladugården brann ner. Pojkens föräldrar friades av HD medan han själv dömdes att utge skadestånd.

6.3 Tillsynsplikt vid deltagande

Om vårdnadshavarna är närvarande vid lek eller aktivitet, skärps tillsynskravet.⁸¹

I **NJA 1945 s 471 I** spelades det fotboll i en trädgård nära en allmän väg. En 9-årig pojke sparkade iväg bollen så att den kom ut på vägen och orsakade en cykelolycka. Pojkens fader, som deltog i spelet, ansågs skadeståndsskyldig då när han själv ”*deltagit hade särskild anledning att tillse att spelet icke bedrevs så att dylik fara kunde antagas uppstå*”.

⁸⁰ Sund, s 198

⁸¹ Ibid., s 213

6.4 Tillsynsplikt i samband med trafik

Då barn går eller cyklar på trottoar, gata eller väg aktualiseras tillsynsplikten i trafiken. Skärpt tillsyn kan vara nödvändig då tonåringar kör moped, motorcykel, personbil eller fritidsbåt. Tillsyn är även viktig då underåriga övningskör. Att tillåta underåriga köra olovligt kan medföra straffrättsliga ingripanden.⁸²

6.4.1 Gångtrafik

I **FFR 1952 s 233** lät en moder sin 3,5-åriga och 8-åriga dotter uträtta olika ärenden åt henne. Den 3,5-åriga flickan slet sig loss från storasystemen och sprang ut på gatan där hon orsakade en trafikskada. Att modern lät den yngre dottern följa med sin syster ansågs inte som försummad tillsynsplikt. Varken modern eller dottern blev skadeståndsskyldiga. Det är dock tveksamt om ett åttaårigt barn generellt anses tillräckligt moget för att leda ett treårigt syskon i trafiken. Faktorer som borde ha betydelse för bedömningen i det enskilda fallet är trafikintensiteten samt det ledsagande barnets erfarenhet.⁸³

I **FFR 1952 s 261** lät en moder sin 3-åriga dotter leka på hemmets gårdsplan. Planen saknade stängsel mot en trafikerad gata och en häck skymde trafikanternas sikt. Dottern sprang ut på gatan och orsakade att en cyklist skadades. Modern ansågs ha försummat tillsynen då hon endast sett till barnet emellanåt och dömdes att utge skadestånd. Fallet visar att det krävs konstant uppsikt när det gäller mindre barn för att tillsynsplikten skall anses uppfylld. Speciellt när barnet vistas nära eller i trafiken.

6.4.2 Cykeltrafik

Enligt **SvJT 1951 s 496** orsakade en 5 årig pojke en trafikolycka då han cyklade ut på vägen. Vid skadetillfället befann sig modern i en källare för att hjälpa till med grannens tvätt. Innan hon gick ner i källaren sa hon till pojken att stanna på gården. Hovrätten ansåg att modern varit skyldig att ha konstant uppsikt över barnet så han inte kunde ge sig av på egen hand med cykeln. Hennes oförsiktighet att lämna sonen ensam med cykeln medförde att hon fick utge ett jämkat skadestånd. Pojken själv blev ansvarsfri. Liksom i **FFR 1952 s 261** påpekas det i detta fall att barn i de lägsta åldrarna kräver konstant uppsikt för att vårdnadshavaren skall undkomma skadeståndsskyldighet. Ett sätt att undkomma denna konstanta uppsiktsplikt är genom att ge tydliga och stränga instruktioner till barnet, samt att lära ut trafikregler, något som visades i **NJA 1948 s 342 II** där fadern inte ansågs ha brustit i sin tillsynsplikt. Faderns femåriga son orsakade en trafikolycka då han cyklade på allmän väg. Eftersom fadern strängt instruerat sonen att

⁸² Sund, s 215

⁸³ Ibid., s 219 f

han endast var tillåten att cykla på lekplatsen samt försökt lära ut de grundläggande trafikreglerna ansågs han ha uppfyllt tillsynsplikten och blev fri från ansvar.

6.4.3 Moped, motorcykel, personbil

Domstolarna är restriktiva med att ådöma vårdnadshavare skadeståndsskyldighet där barnet uppnått en viss ålder.⁸⁴

I **NJA 1957 C 813** ogillades en skadeståndstalan mot fadern som tillåtit sonen att köpa motorcykeln och förbjudit honom att köra på allmän väg men inte haft någon tillsyn över om förbudet följdes. När det gäller ungdomar räcker det ofta med instruktioner och förmaningar för att tillsynsplikten skall anses uppfylld.

I **FFR 1955 s 273** hade en 15-åring fått en moped av sin fader. Med mopeden orsakade sonen en trafikolycka och dömdes att utge skadestånd. Skadeståndstalan väcktes mot modern som underlåtit att vidta övriga åtgärder för att hindra sonen att använda mopeden, trots att hon från början motsatt sig sonens innehav. Talan ogillades då modern, som inte visste att sonen tidigare betett sig vårdslöst i trafiken med cykel, inte ansågs ha brustit i sin tillsynsplikt.

Tillsynen vad gäller förande av personbil har aktualiserats i ett enda fall, nämligen **FFR 1963 s 271**. En bilägare lämnade kvar en passagerare samt dennes treårige son i bilens baksäte utan att dra åt handbromsen. När pojken försökte ta sig till framsätet rubbades växelspaken ur sitt läge varvid bilen rullade ner i en damm och skadades. Fadern dömdes till skadestånd då han ansågs ha brustit i tillsynen av sonen. Att bilägaren glömt att dra åt handbromsen ansågs ej utgöra vårdslöshet. Återigen tryckte domstolen hårt på att mindre barn kräver konstant uppsikt för att vårdnadshavaren skall undkomma skadeståndsansvar.

6.4.4 Båttrafik

NJA 1978 s 14 gällde vårdnadshavarnas tillsynsskyldighet då deras 16-årige son orsakat en allvarlig personskada genom att föra en motorbåt som i 25 knops hastighet kolliderade med en eka. Talan mot föräldrarna ogillades då, enligt föräldrarna, sonen ägde god kännedom om gällande navigeringsregler och kunde föra båten på ett fullt tillfredsställande sätt. Även sonens ålder spelade in på bedömningen. Sonen ålades att utge skadestånd. Igen visade domstolen att tillsynsplikten kan vara uppfylld då det gäller ungdomar om de fått de instruktioner och förmaningar som anses lämpliga.

⁸⁴ Sund, s 225

6.5 Tillfälligt ansvar

Tillsynsansvaret innebär inte att vårdnadshavaren ständigt måste vara den som håller barnet under uppsikt. Han eller hon får anförtro uppgiften åt andra, men ansvarar då för att dessa personer är lämpliga för uppgiften.⁸⁵ Om vårdnadshavaren lämnat över tillsynen till någon som inte kan ha den tillsyn över barnet som krävs, t.ex. ett annat barn, kan vårdnadshavaren fortfarande bli skadeståndsskyldig.⁸⁶ Vårdnadshavaren har fullt skadeståndsansvar när barnet, enligt vårdnadshavarens önskan, vistas på läger eller i ett annat hem. Ansvaret blir lindrigare då barnet regelmässigt vistas hos någon annan.⁸⁷

Privata dagmammor och andra som har tillfällig vård om barn svarar för oaktsam underlåtenhet att utöva tillsyn över barnet.⁸⁸ Kommunala dagbarnvårdare har ett ansvar som i stora drag motsvarar vårdnadshavarnas tillsynsplikt.⁸⁹ Skadeståndsskyldigheten läggs oftast på arbetsgivaren genom principalansvar (arbetsgivaransvar). Denna kategori berörs inte av det utvidgade ansvaret i föräldrabalken 6:2.⁹⁰

6.6 Kommunalt ansvar

Enligt SkL 3:1 bär kommunerna som arbetsgivare principalansvar för *”personskada eller sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten”*.

”Fel och försummelse” avser vållande i objektiv mening. Subjektiva förklaringar till handlandet såsom sjukdom eller oerfarenhet, friar inte arbetsgivaren ifrån ansvar.⁹¹ Rena olyckshändelser faller dock utanför ansvaret.⁹²

Principalansvaret börjar gälla först då barnet är lämnat i arbetstagarnas vård. Undantag från detta kan vara då personalen släpper iväg ett alltför litet barn att ensamt gå hem och barnet orsakar en skada.⁹³

Skadelidanden har bevisbördan för att en arbetstagare gjort sig skyldig till fel och försummelse. Det behöver dock inte visas att en särskild arbetstagare bär ansvar för skadan. Det är tillräckligt att visa att någon på arbetsplatsen är ansvarig, utan att precisera vem.⁹⁴

⁸⁵NJA II 1993 s 448, s 458 ff

⁸⁶ Proposition 1993/94:57, s 7

⁸⁷ NJA II 1993 s 448, s 458 ff

⁸⁸ Hellner och Radetzki, s 267

⁸⁹ Sund, s 260

⁹⁰ Hellner och Radetzki, s 267

⁹¹ Bengtsson, Bertil, Karnov, not 36, kommentar till SkL 2 kap 4§, 2008-10-05

⁹² Sund, s 261

⁹³ Ibid., s 261

⁹⁴ Ibid., s 261

Arbetstagaren ansvarar ensamt för en skada han vållat i tjänsten, endast i den mån det finns synnerliga skäl med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, det skadelidandes intresse och övriga omständigheter.⁹⁵

Arbetsgivarens principalansvar i skola, förskola, dagis eller fritidsverksamhet innebär att skolans huvudman bär skadeståndsansvaret när anställda, dvs. lärare och övrig personal, vållar skador i tjänsten. Ansvaret gäller oavsett om det är elever, annan personal eller utomstående som skadas.⁹⁶

Ett viktigt rekvisit är huruvida skadan orsakats i tjänsten. Allt som händer då arbetstagaren utför sin tjänst hör dit. Skador som inträffar utanför tjänsten kan falla under ”fel och försummelse” i tjänsten om det finns ett närmare samband mellan skadan och arbetsuppgiften.⁹⁷

NJA 1984 s 764. I ett kommunalt fritidshem skadade en sjuårig pojke en annan pojkes öga allvarligt med ett skarpt föremål, troligtvis ett stämjärn. Föremålet ingick ibland verktyg som var avsedda för barnen och förvarade i ett speciellt rum inom barnens räckhåll. HD:s majoritet ansåg att kommunen varit oaktsam och framkallat en risk för skada genom barnens användning av verktygen. Kommunen dömdes att utge skadestånd genom principalansvar.

NJA 1976 s 1 gällde en 13-årig pojke som skadades när han och några kamrater olovligen lekte i en kommunal gymnasieskolas gymnastiksal. Pojken klättrade upp på en ställning som kvarlämnats efter reparationsarbeten i salen. En av hans kamrater, som klättrat högre upp på ställningen, orsakade att en liten plåtbit föll ner och träffade 13-åringen i ögat som skadades. Då skaderisken svårigen hade kunnat förutses av kommunen ogillades skadeståndstalan.

Elever är själv ansvariga för skador som de vållar i skolan. Ansvaret för underåriga kan dock lindras enligt 2:4 SKL. Utför elever arbete i skolan som liknar sådant som vanligen utförs av en arbetstagare kan de i vissa fall likställas med dessa.⁹⁸

Vårdnadshavare är inte ansvariga för skador som barnen vållar när de är i skolan eller på väg dit. En skola som riktar skadeståndsanspråk mot en vårdnadshavare för skador som deras barn orsakat i skolan, gör i regel inte detta i enlighet med lagen. Många gånger skickas krav på att vårdnadshavarna skall betala skadestånd, trots att det inte kan göras gällande att de brustit i tillsynsplikten. Anledningen till detta är den mycket spridda

⁹⁵ SKL 4:1

⁹⁶ Strömbäck, s 65 f

⁹⁷ Ibid., s 65

⁹⁸ Ibid., s 68 f

uppfattningen att föräldrar är skyldiga att betala för alla de skador som barnen orsakar.⁹⁹

6.7 Särbos

Är vårdnadshavarna särbos, är båda ansvariga för att barnet står under uppsikt. Vållar barnet en skada som kan härledas till vårdnadshavarens försumlighet är den vårdnadshavaren skadeståndsskyldig som hade barnet hos sig när skadan inträffade. Undantaget är när den ena föräldern vet om, eller misstänker, att barnet gör något som kan orsaka skada när han eller hon vistas hos den andra föräldern. Han eller hon är då skyldig att vidta passande åtgärder.¹⁰⁰

6.8 Omhändertagande

Då ett barn omhändertas för samhällsvård ändras vårdnadshavaransvaret under den tid barnet är omhändertaget. Om barnet orsakar en skada under denna tid kan vårdnadshavaren inte ställas till svars om tillsynsplikten inte uppfyllts. Istället är det personalens arbetsgivare som i första hand blir skadeståndsskyldig genom principalansvar. Liknande regler gäller då barnet är placerat i ett familjehem. Undantaget är om barnet finns hos vårdnadshavaren trots att det är omhändertaget. I dessa fall gäller vårdnadshavarens skadeståndsansvar fullt ut.¹⁰¹

⁹⁹ Strömbäck, s 69 f

¹⁰⁰ NJA II 1993 s 448, s 458 ff

¹⁰¹ Ibid.

7 Vårdnadshavares skadeståndansvar – barns brott

7.1 Underlåtenhet att avslöja brott

Var och en har en skyldighet att avslöja vissa grövre brott enligt BrB 23:6 första stycket. En särskild regel i andra stycket ger föräldrar, andra uppfostrare eller förmyndare en skyldighet att förhindra brott. Även föräldrar som inte är vårdnadshavare omfattas av denna skyldighet.¹⁰² Vid underlåtenhet att förhindra att den som står under deras vård eller lydnad från att begå brott kan de dömas till straff. Straffförutsättningarna är att brottet hade kunnat hindras utan fara för dem själva eller deras närmaste och utan anmälan till myndighet.¹⁰³

*Om föräldrar eller andra uppfostrare eller förmyndare, i annat fall än första stycket avser, underlåta att från brott hindra den som står under deras vård eller lydnad, när det kan ske utan fara för dem själva eller deras närmaste och utan anmälan till myndighet, dömes för underlåtenhet att hindra brottet enligt vad i första stycket är stadgat.*¹⁰⁴

Omständigheten att underlåtenhet i dessa fall är straffsanktionerad enligt BrB 23:6 betyder inte att den endast av denna anledning ger ett skadeståndsansvar.¹⁰⁵ För skadeståndsskyldighet förutsätts en längre gående handlingsplikt, till exempel plikten att ge ett barn tillsyn. Skyldigheten att på alla sätt verka för att hindra att barnet begår brott ingår i tillsynsplikten. I vissa fall kan en anmälan till myndighet vara den enda lösningen för att förhindra pågående brott.¹⁰⁶ Brister vårdnadshavaren eller någon annan ansvarig i sina skyldigheter kan hon eller han bli skadeståndsansvarig för personskada eller sakskada som uppkommer genom brottet.¹⁰⁷

7.2 Särskilt ansvar

Vårdnadshavare kan ha ett *särskilt ansvar* att se till att barnet inte begår brott. Enligt 9:1 körkortslagen (1998:488) kan en vårdnadshavare som underlåtit att göra vad som ankommer på honom eller henne, dömas till dagsböter om ett barn under 15 år kör moped klass II. Enligt den allmänna

¹⁰² Proposition 1993/94:57, s 8

¹⁰³ BrB 23:6 st. 1

¹⁰⁴ BrB 23:6 st. 2

¹⁰⁵ SkL 2:6

¹⁰⁶ Proposition 1993/94:57, s 8

¹⁰⁷ Proposition 1972:5, s 592

principen att den som begår en brottslig gärning som orsakar skada skall betala skadestånd, kan vårdnadshavaren även bli skadeståndsskyldig.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Proposition 1993/94:57, s 7

8 Alternativ lagstiftning

8.1 Rent strikt ansvar

Ett alternativ till gällande lagstiftning, vilken diskuterades i proposition 1993/94:57, är att liksom i Norge, ålägga vårdnadshavare ett rent strikt ansvar för skador som orsakats av hans eller hennes barn.

8.1.1 Fördelar

Enligt BRÅ-rapporten 1990-1 uppnås lagens *preventiva syfte*, att vårdnadshavaren skall förhindra att barnen orsakar skador, bäst genom att vårdnadshavare åläggs ett strikt skadeståndansvar. Ansvaret skall gälla både uppsåtliga och vårdslösa handlingar, men begränsas till ett visst belopp. Beloppet skall ej täckas av ansvarsförsäkringen.¹⁰⁹

Ansvaret skulle stämma väl överens med skadeståndslagens systematik eftersom vårdnadshavarnas skadeståndsansvar skulle ha samma uppbyggnad som arbetsgivaransvaret.¹¹⁰

Enligt ”Allians för Sverige”, finns det starka skäl för att skärpa föräldrarnas skadeståndsansvar. Alliansen föreslår i sin rapport ”Tydligare, tidigare, tuffare” att vårdnadshavare görs strikt ansvariga, upp till ett maxbelopp, för de skador barnen orsakar och pekar på att en sådan lagstiftning finns sedan många år i Norge. Motivet till en sådan förändring skulle, enligt Alliansen, vara att *”tydligt peka på att föräldrarna har ett ansvar för vad barnen gör och var de befinner sig”*.¹¹¹

8.1.2 Nackdelar

Det kan ifrågasättas hur stor preventiv effekt ett objektivet ansvar verkligen skulle ha då de flesta vårdnadshavare redan tar fullt ansvar för sina barn.¹¹²

Det objektiva skadeståndsansvaret skulle stå i strid med den svenska skadeståndsrättens huvudregel, att det krävs vållande för att någon skall ådömas ansvar. Det skulle kunna anses som stötande om en vårdnadshavare, vilken gjort allt som är möjligt för honom eller henne för att förhindra att barnet orsakar skada, trots detta blir skadeståndsskyldig. Istället för ersättning åt den skadelidande blir ansvaret mer en påföljd för vårdnadshavaren.¹¹³

¹⁰⁹ BRÅ-PM 1990-1, s 110

¹¹⁰ Ibid., s 110

¹¹¹ Ett tryggare Sverige, Förslag från Allians för Sveriges rättspolitiska grupp, s 11

¹¹² Proposition 1993:94/57, s 14

¹¹³ Ibid., s 14

Erfarenheterna av det objektiva ansvaret i norsk rätt har varit blandade. Föräldrar tror att det har ett obegränsat ansvar för sina barns skador, så regeln får i praktiken en liten betydelse. De föräldrar med barn som begår många skador, och ådöms skadeståndsansvar enligt regeln om rent strikt ansvar, har ofta inte råd att betala. Om den skadelidande kräver mer än 1000 kr måste det utredas huruvida föräldern varit vårdslös.¹¹⁴

8.2 Presumtionsansvar

Ett presumtionsansvar innebär att bevisbördan i 6:2 FB kastas om så att vårdnadshavaren, istället för den skadelidande, skall visa att han eller hon inte brutit i sin tillsynsplikt. Vårdnadshavaren presumeras ha brutit i tillsynen och därmed vara skadeståndsskyldig, om han eller hon inte kan visa motsatsen.¹¹⁵

I proposition 1972:5 uttalade sig Skadeståndskommittén om ett presumtionsansvar vid bedömning av vårdnadshavares skadeståndsskyldighet. Kommittén ansåg inte att bevissvårigheterna för den skadelidande i svensk rättspraxis hade visats vara så stora så det fanns belägg för en omvänd bevisbörda. Den ansåg inte heller det vara lämpligt att inskränka en sådan regel att gälla föräldrar som har tillsyn över barn.¹¹⁶

¹¹⁴ Proposition 1993:94/57, s 14

¹¹⁵ Ibid., s 15 f

¹¹⁶ Proposition 1972:5, s 132

9 Analys

9.1 Allmänt

Skada, handling eller passivitet, culpa samt adekvat kausalitet är de allmänna förutsättningarna för skadeståndsskyldighet. Skadeståndet kan nedsättas genom jämkning enligt SkL 6:2 eller SkL 2:4 då det gäller barn.

9.2 Barns skadeståndsansvar

Då det gäller skadeståndsansvar för barn görs först en objektiv vållandebedömning som följs av en subjektiv skälighetsbedömning. Vållandebedömningen skiljer sig inte från den allmänna bedömningen förutom då det gäller aktiviteter som bara barn ägnar sig åt. Man jämför då med hur ett ”normalbarn” skulle ha agerat i samma situation. Skälighetsbedömningen för barn är mildare än den för vuxna. Hänsyn tas till barnets ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, ansvarsförsäkring, andra ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter.

Barnets ålder har en stor betydelse för bestämmandet av skadeståndsansvaret. Ungdomar behandlas i princip på samma sätt som vuxna medan barn i de yngsta åldrarna i princip aldrig blir skadeståndsskyldiga p.g.a. deras oförmåga att förstå konsekvenserna av sina handlingar. Undantaget är deras beteende i trafik där även barn i de yngsta åldrarna dömts att utge skadestånd. Hellner menar dock att bedömningen idag skulle bli mildare och att större hänsyn skulle tas till psykologiska faktorer. Huruvida detta är en riktig tolkning kan bara framtiden utvisa.

Liksom för vuxna är det främst ekonomiska förhållanden som kan lindra skadeståndet för ungdomar. SkL 2:4 kan här i princip jämföras med SkL 6:2. Undantaget är när en ungdom ofrivilligt försätts i en situation som han eller hon inte kan klara av på samma sätt som en vuxen.

Barnets insikt, med andra ord handlingens beskaffenhet, har stor betydelse för skadeståndsansvaret främst för äldre barn. Som sagt har inte yngre barn den mogenhet som krävs för förståelse. Vid uppsåtliga skador får de äldre barnen räkna med att skadeståndet inte jämkas, trots att barn över 12 år inte täcks av ansvarsförsäkring i dessa fall. Undantaget är då skadan blir större än vad barnet räknat med, jämkning krävs för barnets återanpassning i samhället och då den skadelidande inte är i stort behov av skadeståndet.

Ansvarsförsäkringen har betydelse i den meningen att det aldrig anses oskäligt att döma ut skadestånd som täcks av försäkringen. Det är främst då ansvarsförsäkring eller andra ekonomiska tillgångar inte finns som jämkning enligt SkL 2:4 kommer i fråga. Den skadelidandes behov av

skadestånd hanteras på samma sätt som i SkL 6:2. Då en handling begåtts uppsåtligt av ett barn över 12 år gäller inte ansvarsförsäkringen, vilket tas in i skälighetsbedömningen enligt SkL 2:4. Trots detta jämkas sällan skadeståndet i dessa fall då uppsåt förelegat.

SkL 2:4 är på många sätt lik SkL 6:2. De är båda jämningsregler som till stor del tar hänsyn till skadevållarens ekonomiska situation. SkL 2:4 är dock förmånligare för skadevållaren då den tar hänsyn till fler faktorer än SkL 6:2.

9.3 Vårdnadshavares skadeståndsansvar

Skada som barn orsakar kan göra både barnet och vårdnadshavaren ansvariga beroende av omständigheterna vid skadetillfället. Huruvida ett barn är skadeståndsskyldigt har dock ingen betydelse för en vårdnadshavares skadeståndsansvar. Då barn orsakar skador genom rena olyckshändelser är barnet aldrig skadeståndsskyldigt. Däremot kan vårdnadshavaren ändå vara skadeståndsskyldig om han eller hon brustit i sin tillsynsplikt.

Man kan säga att vårdnadshavares skadeståndsansvar i vissa fall kompletterar barns skadeståndsansvar. Då det rör sig om mindre barn som inte själva kan anses vållande till uppkommen skada kan man tänka sig att vårdnadshavaren tar över barnets skadeståndsskyldighet genom att brista i tillsynsplikten eftersom dessa barn kräver konstant uppsikt. Barnet står för skadan medan vårdnadshavaren står för vållandet.

Då en vårdnadshavare innehar ansvarsförsäkring kommer jämkning inte ifråga eftersom det aldrig anses oskäligt att skadestånd betalas ut då beloppet täcks av ansvarsförsäkringen. Vid uppsåtliga eller grovt vårdslösa handlingar kan försäkringsersättningen sättas ned, vilket innebär att vårdnadshavaren själv får betala mer eller allt skadestånd. Som huvudregel jämkas inte heller skadeståndet på skador som orsakats genom uppsåt eller grov vårdslöshet.

Vårdnadshavaren ansvarar endast för egen culpa enligt den allmänna skadeståndsregeln i SkL 2:1. Det centrala för culpabedömningen är om vårdnadshavaren brustit i sin plikt att se till att barnet står under tillsyn. Regeln om adekvat kausalitet innebär att vårdnadshavaren måste ha brustit i tillsynsplikten i en konkret händelse för att skadeståndsskuldighet skall utgå. Därmed skall allmän barnuppfostran räknas bort från tillsynsbegreppet. Man kan dock ifrågasätta om så verkligen är fallet. Många rättsfall, bl.a. NJA 1957 C 813, visar att t.ex. förmaningar och tillsägelser räcker för att tillsynsplikten skall vara uppfylld. Så trots att vårdnadshavaren kanske brister i tillsynen i en konkret situation, så kan han eller hon undkomma ansvar p.g.a. tidigare utlärdare regler eller förmaningar. För mig är detta allmän uppfostran. Kanske regeln skall tolkas så att en vårdnadshavare som brister i tillsynen i en konkret situation, kan "räddas" av tidigare

”uppfostran”. På samma sätt borde i så fall regeln kunna tolkas *é contrario*, att vårdnadshavare som inte brister i tillsynen i en konkret situation, kan åläggas ansvar för tidigare ej utlärd regler och förmaningar eller eventuella trafikregler, dvs. uppfostran. Ta fallet från SvJT 1951 s 496, där en femårig pojkes moder blev skadeståndsansvarig då hon inte haft *konstant* uppsikt över barnet som därmed cyklade ut på vägen och orsakade en skada. Jämför med NJA 1948 s 342 II där en femåring (återigen) orsakade en trafikolycka då han cyklade på allmän väg. Nog måste fadern ha brustit i tillsynsplikten lika mycket som modern i det förra fallet? Fadern ansågs dock inte skyldig då han tidigare strängt instruerat sonen att han endast fick cykla på lekplatsen samt försökt lära ut de grundläggande trafikreglerna. Med andra ord så klarade sig fadern utan ansvar på grund av sitt sätt att uppfostra barnet.

Tillsynsansvaret gäller den vårdnadshavare som har barnen under uppsikt samt endast de egna barnen. Tillsynsplikten är ett brett begrepp som utvidgades ytterligare genom en lagändring 1994. Flertalet rättsfall visar på faktumet att yngre barn kräver konstant uppsikt för att vårdnadshavarens tillsynsplikt skall anses uppfylld. Vårdnadshavaren måste dock inte alltid vara den som står för detta ansvar, utan är fri att överlåta ansvaret till någon han eller hon anser vara lämplig. Överlämnas barnet åt någon som är olämplig gäller fullt ansvar för vårdnadshavaren. Annorlunda är det då barnet lämnas i kommunal vård som t.ex. skola eller dagis. I dessa fall har personalen tillsynsplikt över barnet. Brister i tillsynen tillräknas kommunen genom principalsvar eller den anställde under särskilda omständigheter.

Vårdnadshavare och föräldrar har även en skyldighet att förhindra att deras barn begår brott enligt BrB 23:6. Underlåtenhet att förhindra brott trots att detta kan ske utan fara för dem själva eller deras närmaste innebär staffansvar. Omständigheten att underlåtenheten i detta fall är straffsanktionerad innebär för den sakens skull inte ett skadeståndsansvar. För att skadeståndsansvar skall bli aktuellt krävs att föräldern eller vårdnadshavaren har tillsynsplikt. Detta innebär att i de fall föräldrar inte har vårdnaden om sina barn, kan föräldrarna dömas till staffansvar för deras underlåtenhet att vidta åtgärder för att hindra sina barns brott. Däremot kan de ej åläggas skadeståndsansvar eftersom tillsynsplikten endast gäller vårdnadshavare.

9.4 Dagens lagstiftning – vårdnadshavares skadeståndsansvar

Det skärpta skadeståndsansvaret för vårdnadshavare infördes 1994. Sedan dess har röster höjts både för och emot en ytterligare skärpning.

Det största problemet med hur lagstiftningen ser ut idag, samt de alternativ som finns att vidgå, anser jag är vårdnadshavarnas bristande kunskap om gällande rätt. Då de flesta vårdnadshavare tror att de bär ett

hundraprocentigt ansvar för sina barn betalar de i regel fullt skadestånd för skador som barnen orsakat. Skulle ett skärpt ansvar med detta i åtanke verkligen göra någon skillnad? Att införa ett presumtionsansvar är en onödig åtgärd då det ej ansetts föreligga stora bevissvårigheter enligt svensk rättspraxis. Om man införde ett rent strikt ansvar för vårdnadshavare skulle skadeståndet ses mer som ett straff för henne eller honom än som en ersättning för den skadelidande. Gällande lagstiftning överensstämmer med huvudregeln att vållande krävs för att någon skall anses skadeståndsskyldig. Det skulle kunna anses stötande att peka ut just vårdnadshavare som undantag från denna huvudregel. Samtidigt kanske ett rent strikt ansvar skulle leda till en ökad förståelse för gällande rätt eftersom regeln då skulle vara tydligare än den är idag och lätt att förstå. Möjligtvis skulle vårdnadshavare ha lättare att vidta korrekta åtgärder om de visste vad som gällde rent juridiskt.

Det är svårt att svara på om skärpningen av tillsynsbegreppet 1994 har gjort någon skillnad då rättsfallen efter detta årtal lyser med sin frånvaro. Strömbäck menar att den nya meningen i 6:2 FB inte fått någon betydelse, vilket skulle innebära det säkert att luta sig mot äldre praxis för att se hur olika situationer kommer att bedömas.

Käll- och litteraturförteckning

Internet

Ett tryggare Sverige, Förslag från Allians för Sveriges rättspolitiska grupp, februari 2006, (http://www.alliansforsverige.se/wp-content/uploads/2007/09/ett_tryggare_sverige.pdf)

Litteratur

Bengtsson, Bertil, Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv, Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, Stockholm, 1962

Bengtsson, Bertil, Om jämkning av skadestånd, P.A. Norstedt & Söners förlag AB, Lund, 1982

Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, Skadeståndslagen, En kommentar, Tredje upplagan, Norstedts Juridik AB, Vällingby, 2008

Grönfors, Kurt, Skadelidandes medverkan, Försäkringsjuridiska föreningens publikation nr 11, Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, Stockholm, 1954

Hellner, Jan, Radetzki, Marcus, Skadeståndsrätt, Sjunde upplagan, Norstedts Juridik AB, Visby, 2006

Sund, Lars-Göran, Tillsyn över barn, En studie i föräldrarätt, skadeståndsrätt och straffrätt, Iustus Förlag AB, Uppsala, 1989

Strömbäck, Erland, Skadestånd i skola och privatliv, Norstedts Juridik AB, Vällingby, 2007

Lag

Brottsbalk (1962:700)

Försäkringsavtalslag (2005:104)

Föräldrabalk (1949:381)

Körkortslag (1998:488)

Skadeståndslag (1972:207)

Lagkommentar

Karnov, Bengtsson, Bertil, Karnov, not 22, kommentar till SkL 2 kap 4§, 2008-10-05

Zeteo, Lagkommentarer och litteratur/ Skadeståndslagen/ Kommentar till skadeståndslagen (1972:207)/2 kap. Skadeståndsansvar på grund av eget vållande/ 4§, 2008-10-05

Zeteo, Lagkommentarer och Litteratur/ Svensk familjerättspraxis/ B Föräldrabalken/ B VI Omyndighet och förvaltarekap/ a) Skadeståndsskyldighet

Offentligt tryck

BRÅ-PM 1990-1, Brottsförebyggande rådet, Barnens brott och föräldrarnas ansvar, Arbetsgruppen för vårdnadshavares ansvar för barns brottsliga handlingar, 1991

Justitiedepartementet, Vårdnadshavares skadeståndsansvar, Ds 1993:11, Regeringskansliets Offsetcentral, Stockholm, 1993

NJA II 1993 s 448 Vårdnadshavares skadeståndsansvar

SOU 1963:33 Skadestånd I. Allmänna bestämmelser. Föräldrars och barns skadeståndsansvar.

Proposition 1972:5 med förslag till skadeståndslag m.m.

Proposition 1993/94:57 om vårdnadshavares skadeståndsansvar

Uppslagsverk

Svenska Akademiens ordlista över det svenska språket, Tolfte upplagan, AIT Gjøvik AS, Norge, 2000

Rättsfallsförteckning

Försäkringsjuridiska föreningens rättsfallssamling

FFR 1952 s 233

FFR 1952 s 261

FFR 1955 s 273

FFR 1963 s 271

Nytt Juridiskt Arkiv

NJA 1927 s 415

NJA 1933 s 727

NJA 1941 s 661

NJA 1945 s 90

NJA 1945 s 471 I

NJA 1948 s 324 II

NJA 1948 s 342

NJA 1949 s 171

NJA 1949 s 617

NJA 1952 s 573

NJA 1954 s 450(2)

NJA 1957 C 813

NJA 1965 s 55

NJA 1970 s 463

NJA 1976 s 1

NJA 1976 s 121

NJA 1976 s 458

NJA 1977 s 186

NJA 1978 s 14

NJA 1983 s 379

NJA 1984 s 764

Svensk Juristtidning

SvJT 1951 s 469